

<https://doi.org/10.53656/his2024-2-7-100>

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

НОВ ПОГЛЕД КЪМ ПРОБЛЕМА ЗА ЦЪРКОВНОТО РАЗДЕЛЕНИЕ МЕЖДУ РИМСКАТА ЦЪРКВА И КОНСТАНТИНОПОЛСКАТА ПАТРИАРШИЯ

Д-р Кристиан Ковачев

Институт за балканистика с Център по тракология „Проф. Александър Фол“
при Българската академия на науките

Бегъл поглед върху новата научна литература, излязла в периода 2022 – 2023 г. и разглеждаща сложните отношения между Римската църква и Константинополската патриаршия, показва неспирния интерес към темата от съвременните поколения изследователи (Yordanov 2023, pp. 51 – 76; Brubaker 2023; Kriza 2022, pp. 157 – 178; Schütte 2022; Siecienski 2023). Сред имената на младите изследователи, разглеждащи конфликта между двете църкви от богословска гледна точка, се отличава и това на протоерей д-р Сава Кокудев, чиято нова книга „Тайнство и съборност на Църквата: Константинопол и Рим – дебатът от началото на XIII в.“ излезе през 2023 година. Монографията се основава на докторската дисертация на изследователя, защитена през 2013 г. към катедра „Културология“ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Авторът е познат сред занимаващите се с проблематиката на Схизмата с няколко задълбочени текста по темата (Kokudev 2016a, pp. 41 – 56; Kokudev 2016b, pp. 206 – 224).

С. Кокудев има едно предимство пред останалите изследователи. Освен завидното познаване на историко-културния контекст, той е практикуващ свещеник, което му позволява да бъде не само страничен наблюдател, но и

участник в една значима част от процесите, за които пише. За него „храм“, „църква“, „Евхаристия“, „богослужение“ не са просто технически понятия, интерполирани за пълнеж или украса в текста, а са изпълнени със съдържание. Това е особено видимо в онази част от неговото изследване, в която той не само описва, но и пренася читателите си в най-сакралното пространство на храма и в кулминацията на Светата литургия (Kokudev 2023, pp. 28 – 35).

Привидно изследването се придържа към класическия образец с ясно разграфените увод (основна теза, цел, задачи, предмет и обект, методология), основна част (изложение и аргументация) и заключение (изводи). Въсъщност, вглеждайки се в съдържанието, виждаме, че метаезикът, посредством който комуникират автор и читател, е различен от езика, който използва конвенционалната историография. Събитията дават контекст, а не водят хода на изследването; богословската проблематика е водещата, така както е и в самия конфликт между римските епископи и техните източни православни събратя.

„Рефлектирането върху реакцията на Константинопол спрямо римския еклисиологически проект за обединяване на християнския свят (*orbis christianus*) под прякото римско господство, реализиран на догматическо ниво чрез идеята за римския примат, а политически – чрез кръстоносните походи“ се превръща в една от големите цели на изследването (Kokudev 2023, p. 200), а предметът на изследване е „общият проблем за идентитета на Църквата“, обвързан и с актуалния контекст на „икуменическият диалог на християнските общности в търсенето на конкретни образи на християнското единство“ (Kokudev 2023, p. 9).

Приложената от автора методология на места вероятно изглежда „нетрадиционна“ и „нестандартна“, но не и неприемлива. Осъзнавайки важното място на Църквата в живота на обикновените хора, Кокудев приема, че изграждането на църковната общност минава през Светото тайнство Евхаристия (Kokudev 2023, p. 21 – 22). По този начин още веднъж се напомня за православната концепция, че щом човек приеме Тялото и Кръвта на Господа Иисуса Христа чрез Светата Евхаристия, той се превръща в скала: „Ние ставаме Петър“ (Mayendorf 1995, p. 128), а също и за думите на св. Тихон Задонски, че „вяра не може да има“ без причастие с животворящите Христови тайни¹. Познавайки детайлно тази концепция, Кокудев обвързва въпроса за Евхаристията с този за първенството в Църквата: подробно, описателно и аналитично разглежда гледната точка на Папството (Kokudev 2023, pp. 115 – 133) и тази на Константинополската Патриаршия (Kokudev 2023, pp. 133 – 144). Превръщайки този проблем в един от основните за изследването си, авторът разглежда въпроса за католическостта на Църквата през призмата на Евхаристията, последната осмислена не просто като поредната църковна практика, а като „съграждаща идентитета на еклисиалната общност“ (Kokudev 2023, p. 10).

В светлината на евхаристийната еклисиология Кокудев интерпретира дебатите от началото на XIII в., основно застъпени в кореспонденцията между римския папа Инокентий III (1198 – 1216) и константинополския патриарх Йоан X Каматир (1198 – 1206). Това става възможно чрез разгръщането на двете концепции (латинска и ромейска) в четири големи глави, разделени на няколко подглави. Първата глава „Евхаристия и католичност“, за която самият автор признава, че има характер на „концептуално въведение“ (Kokudev 2023, p. 16), разкрива проблема за съединението на отделни индивиди в една общност посредством Евхаристията. Именно тук Кокудев представя теоретически и същината на „евхаристийната еклисиология“ – „учение за Църквата, основано на Евхаристията“ (Kokudev 2023, p. 22). Разгледан е и въпросът за епископата и за първенството в Църквата (Kokudev 2023, pp. 40 – 45), като са маркирани основните етапи в мисленето за властта от времето на картагенския епископ св. Киприан до Тома от Аквино (Kokudev 2023, pp. 43 – 44). Кокудев се интересува от „еклесиологическите измерения на догматическия проблем за примата на Римския първосвещеник, осветени в перспективата на евхаристийното богословие“ и от подтекста на въпроса „необходимо ли е да се призовава Св. Дух, за да бъдат осветени евхаристийните дарове“, поставен по време на Фераро-Флорентинския събор (Kokudev 2023, p. 46).

Втората глава разглежда дебатите между Константинопол и Рим от началото на XIII в., сякаш следвайки новите течения в хуманитаристиката, според които „същинската схизма“ започва през 1204 г. (Kokudev 2020, p. 14). Кокудев обособява дебата в три основни линии: „единството на Църквата и проблемът за разделиението; схващането за примата на Римския папа и критиката на това схващане от страна на Константинопол; проблемът за католичността на Църквата в контекста на дебата“ (Kokudev 2023, p. 69). Тези линии са разгледани детайлно в третата глава на изследването – най-голямата по обем (Kokudev 2023, pp. 85 – 184). На въпроса за съборността на Църквата е отделено специално място в четвърта глава „Една света съборна (католична) и апостолска Църква“, където авторът се опитва да изясни латинската и ромейската концепция по въпроса (Kokudev 2023, pp. 185 – 199). Това е актуален въпрос, който все още вълнува богословските среди². Кокудев извежда съществените разлики в мисленето за Църквата: на Запад тя е възприета преди всичко като институция и сакрално царство, управлявано чрез централизирана върховна власт, а на Изток – като Богочовешки организъм (Kokudev 2023, p. 201).

Освен вторичната литература, която използва (97 изследвания на кирилица и 176 на латиница), авторът работи и с девет критични издания на извори. За последните той създава специална таблица, с която показва възникването на съответните исторически източници хронологично: четири в периода 1198 – 1204 и пет между 1204 и 1229 – 1235 г. (Kokudev 2023, p. 226).

Изследването на Сава Кокудев е напомняне към читателите, че Църквата е не само сградата, в която миряните се събират, или във вербалното деклариране на вярата, но и в съ-участието на Господнята трапеза, в общението по битие и в ставането в едно. Именно заради това считаме, че книгата би била полезна на всекому според потребностите и е подходяща не само за тесни специалисти, но и за по-голям кръг от читатели.

Благодарности

Рецензията е написана в рамките на изследване, осъществявано по Националната програма на МОН „Млади учени и постдокторанти – 2“, одобрена с РМС 206/07.04.2022 г.

БЕЛЕЖКИ

1. Беседа 4/2013 г. Православно учение за спасението. Б. Спасението като състояние. Ч. I. Вяра, Надежда и Любов. *Старинен храм „Св. Петка“* [онлайн]. 03.02.2013 [прегледано на 21.09.2023]. Достъпно на: <https://tinyurl.com/2p9bpswu>.
2. Димитров, И. Ж. Съборна или вселенска е Църквата? *Двери на православие* [онлайн]. 04.03.2022 [прегледано на 21.09.2023]. Достъпно на: <https://tinyurl.com/ycx367zb>.

ЛИТЕРАТУРА

- ЙОРДАНОВ, К., 2023. Експанзията на Римската църква в Югоизточна Македония и Югозападна Тракия и корените на конфликта между латинския архиепископ Гийом от Филипи и деспот Алексей Слав. *Македонски преглед*, Т. XLVI,). 1, с. 51 – 76. ISSN 0861-2277.
- КАПРИЕВ, Г., 2020. *Латински смутители в Константинопол: Анселм Хавелбергски и Уго Етериано*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. ISBN 978-619-245-023-6.
- КОКУДЕВ, С., 2016. Единството и католичността на Църквата в дебата между Константинопол и Рим от началото на XIII в. *Християнство и култура*, XIV/3, с. 41 – 56. ISSN 1311-9761.
- КОКУДЕВ, С., 2016. Католичната идентичност на църквата в кореспонденцията между папа Иннокентий III и патриарх Йоан X. В: ОСИКОВСКИ, М.; КОКУДЕВ, С. (ред.) *Christianitas, historia, metaphysica: Изследвания в чест на проф. Калин Янакиев*. София: Фондация Комунитас, с. 206 – 224. ISBN 978-954-9992-98-4.
- КОКУДЕВ, С., 2023. *Тайнство и съборност на Църквата: Константинопол и Рим – дебатът от началото на XIII век*. София: Изток – Запад. ISBN 978-619-01-1272-3.

- МАЙЕНДОРФ, Й., 1995. *Византийско богословие. Исторически насоки и догматически теми*. София: ГАЛ-ИКО. ISBN 954-8010-52-6.
- BRUBAKER, J., 2023. *The Disputatio of the Latins and the Greeks, 1234*. Liverpool University Press. ISBN 1800856784.
- KRIZA, A., 2022. Pro or Contra Filioque? Trinitarian Synthronoi Images at the Crossroads of the Catholic West and the Orthodox East (ca. 1300 – 1500). In: ROSSI, M. A.; SULLIVAN, A. I. (Eds.). *Eclecticism in Late Medieval Visual Culture at the Crossroads of the Latin, Greek, and Slavic Traditions*, pp. 157 – 178. Boston. ISBN 9783110693164.
- SCHÜTTE, A., 2022. *Rom und Byzanz: exemplarische Konfliktfelder zwischen Kirche und Staat (4. – 9. Jahrhundert)*. Würzburg. ISBN 3429056403.
- SIECIENSKI, A., 2023. *Beards, azymes, and purgatory: the other issues that divided East and West*. New York. ISBN 9780190065065.

Acknowledgments

The review was written within the framework of research carried out under the National Program of the Ministry of Education and Science "Young scientists and postdoctoral fellows - 2", approved by RMS 206/07.04.2022.

REFERENCES

- YORDANOV, K., 2023. Ekspanziyata na Rimskata tsurkva v Yugoiztochna Makedoniya i Yugoizapadna Trakiya i korenite na konfliktata mezhdu latinskiya arhiepiskop Giyom ot Filipi i despot Aleksi Slav. *Makedonski pregled*, vol. XLVI, no. 1, pp. 51 – 76. ISSN 0861-2277.
- KAPRIEV, G., 2020. *Latinski smutiteli v Konstantinopol: Anselm Havelbergski i Ugo Eteriano*. Sofia: Prof. Marin Drinov. ISBN 978-619-245-023-6.
- KOKUDEV, S., 2016. Edinstvoto i katolichnostta na Tsurkvata v debata mezhdu Konstantinopol i Rim ot nachaloto na XIII v. *Hristiyanstvo i kultura*, XIV/3, pp. 41 – 56. ISSN 1311-9761.
- KOKUDEV, S., 2016. Katolichnata identichnost na tsurkvata v korespondentsiyata mezhdu papa Inokentiy III i patriarh Yoan X. In: OSIKOVSKI, M.; KOKUDEV, S. (Eds.). *Christianitas, historia, metaphysica: Izsladvaniya v chest na prof. Kalin Yanakiev*, pp. 206 – 224. Sofia: Fondatsiya Komunitas. ISBN 978-954-9992-98-4.
- KOKUDEV, S., 2023. *Taynstvo i subornost na Tsurkvata: Konstantinopol i Rim – debatut ot nachaloto na XIII vek*. Sofia: Izdatelstvo „Iztok – Zapad“. ISBN 978-619-01-1272-3.
- MAYENDORF, Y., 1995. *Vyzantiysko bogoslovie. Istoricheski nasoki i dogmaticheski temi*. Sofia: GAL-IKO. ISBN 954-8010-52-6.

- BRUBAKER, J., 2023. *The Disputatio of the Latins and the Greeks, 1234*. Liverpool University Press. ISBN 1800856784.
- KRIZA, A., 2022. Pro or Contra Filioque? Trinitarian Synthronoi Images at the Crossroads of the Catholic West and the Orthodox East (ca. 1300–1500). In: ROSSI, M. A.; SULLIVAN, A. I. (Eds.). *Eclecticism in Late Medieval Visual Culture at the Crossroads of the Latin, Greek, and Slavic Traditions*, pp. 157 – 178. Boston. ISBN 9783110693164.
- SCHÜTTE, A., 2022. *Rom und Byzanz: exemplarische Konfliktfelder zwischen Kirche und Staat (4.-9. Jahrhundert)*. Würzburg. ISBN 3429056403.
- SIECIENSKI, A., 2023. *Beards, azymes, and purgatory: the other issues that divided East and West*. New York. ISBN 9780190065065.

A NEW LOOK AT THE PROBLEM OF THE ECCLESIASTICAL SEPARATION BETWEEN THE CHURCH OF ROME AND THE PATRIARCHY OF CONSTANTINOPLE

✉ **Dr. Kristiyan Kovachev**

ORCID iD: 0000-0002-9785-4875

Institute of Balkan Studies with Center for Thracology “Prof. Alexander Fol”

Bulgarian Academy of Sciences

Sofia, Bulgaria

E-mail: kristiyan_kovachev@abv.bg